

SVENSKA
FORNMINNESFÖRENINGENS
TIDSKRIFT.

FÖRSTA BANDET.

3:e häftet.

INNEHÅLL:

	Sid.
Svenska Fornminnesföreningens andra årsmöte i Örebro den 19—21 Juni 1871	193
DJURKLOU, G., Om Vapentaget såsom laglig bekräftelseform i Sverige	238
BERG, W., Visingsö. Ytterligare bidrag till öns historia (med ett träsnitt)	261
MANDELGREN, N. M., Metallarbeten från Sveriges christna Medeltid. 1. (med planche)	272
Folksägner från Småland och Östergötland, upptecknade af Joh. Vallman	274
Ur Svenska Fornminnesföreningens handlingar	280
Folkvisa från Nerike, (med musik)	286
Literatur	288

Visingsö.

Ytterligare bidrag till öns historia,
af
Wilhelm Berg.

I norr bildande en hel skärgård, omsluter den oroliga Vettern i sin södra del endast en enda ö, denna dock till sina minnen, om också ej genom sin storlek, en af fosterlandets mest anmärkningsvärda. Huru sent den än efter all anledning blifvit befolkad österifrån, intog ön snart, till följd af sitt afskilda läge och den säkerhet den kunde erbjuda derstädes boende mot plötslig öfverrumpling, en framstående plats i Sverges häfder, då den under 200 år var konungarnes käraste uppehållsort, och då på densamma fanns Näs slott, en af landets starkaste borgar.

Vid försöket att bestämma uppkomsten eller härledningen af ett namn, måste man naturligtvis i främsta rummet taga i betraktande hur det i äldre tider skrefs, och i sådant afseende uppstår, särskildt i fråga om Visingsö, stora svårigheter, ty det skrefs redan tidigt på tvenne afgjordt olika sätt, hvilket torde visa att man redan då var okunnig eller osäker om ordets rätta härledning och betydelse. Första gången det förekommer är i den isländska Rymbegla — *Visnis-ey*, sedermera i en handling af 1240 — *Visins-hö*, hvarjemte lika stafningsätt användes 1268 — *Visinsö* — och 1312, 1318 *Wissinö*. Visnis kan i första fallet allt för väl vara uppkommet genom felaktig läsning och af-

skrift, i stället för Visins', och kunde då vara beslägtadt med isl. *visinn*, adj. vissen, förtorkad, och *visna*, vissna.¹⁾ Ön skulle sålunda erhållit sitt namn deraf att den varit högländ, torr och mycket utsatt för solen. Om vi närmare granska förhållandet synes denna förklaring fullt berättigad, ty, om vi antaga att öns förminskande genom sjön fortgått i framfarna tider i samma utsträckning som nu, hade ön vid den tid hvarom vi nyss talat en vidd, som med en fjerdedel öfversteg den nuvarande, och om vi vidare med fullt skäl antaga att öns dåvarande befolkning ej var talrikare än nu — tyckes det hafva varit fullkomligt öfverflödigt, ifall ön varit någorlunda skogbeväxt, att redan 1286 gifva innebyggarna tillåtelse till begagnande af skogarne i Vestergötland, hvilken tillåtelse allt framgent förnyades. Således måste man väl tro, att ön hade ungefär samma utseende då som nu, d. v. s. var flack och solbakad, och att de förste innebyggarna därför gifvo henne det namn, som närmast motsvarade hennes allmänna företeelse. För öfrigt skulle hon, om detta eger sin riktighet, ej vara ensam om en dylik anledning till namnet, ty Sollarön i Siljan — Sölar-ey, solens ö — eger sitt af samma orsak. —

Det andra sättet till en förklaring ligger deri att ordet skrefs 1259 *Wisighnsø*, 1288 *Wisingwö*, 1310 *Wisingwø*, *Wisingwö*, 1318 *Wisinghö*, 1340 *Wisingwø* 1345 och 1347 *Wisingzø* eller *Wisingwø*, hvilket sednare stafningssätt bibehölls ända långt fram på 1700-talet, och med ringa förändring ännu. Som man ser har ett *g* blifvit inskjutet efter Visin-, och, med undantag af isl. och det under 1270 anförda sättet, skrefs sålunda omväxlande Visinsö och Visingsö. Emedan det första af dessa förekommer i de handlingar som tidigast omnämna ön, har man skäl antaga detta såsom det ursprungliga, och det sista, eller Visingsö, sedermera vara derur uppkommet. Man bör ej förvånas öfver att af Visin kunnat blifva Vising, ty samma förhållande är äfven med alla fornengelska præf. part. act. som öfvergått från -ende, -end till nyeng. -ing. (cumende, etende till coming, eating, ja, uti det nordamer.-eng. folkspråket till blott -in (comin' eatin'). Det nu anförda bestyrker derföre den ofvan uttalade åsigten, att

¹⁾ Orsaken hvarför Rymbeglas form snarare kan antagas vara förderfvad från Visins till Visnis än tvärtom, är den att hennes Veitur å samma ställe tydligen är en förvriddning af Vetir, Vætir (Vert. Lag.) Vætur, gen. Væturs (Vetr-rs).

namnet kommer af visina, borttorkad, hvilket ord derefter öfvergått till vising. Kunde man deremot tro att Visingsö vore det ursprungliga, är förklaringen lätt gifven; det vore då en ö uppkallad efter, eller fordom egd af en Vising, Vésingr. Vésingr, med patronym. ändelsen -ing, är en afkomling af en som hetat Vis, Visi, Vesir, hvilka båda sednare väl i allmänhet betyda konung eller härförare (en som visar vägen), men äfven på samma gång kunna vara mansnamn. Saken vore då klar, men som sagdt måste man betvifla ursprungligheten af *g*. Svårt är alltid att förklara dylika gamla ortnamn, hvilka stundom kunna hafva gått i arf från äldre undandrifna och kanske längesedan utdöda folkstammar¹).

I en föregående uppsats (Visingsö som konungasäte, Sv. Fornm. Tidskr. 1: 2) hafva vi yttrat den åsigten att ön vid christendomens början tillhörde det östgötiskt-småländska rike, som beherrskades af de första kända medlemmarne af Sverkerska ätten. Vi hafva redogjort för konungarnes vistande på denna ö, der många af dem dogo, samt slutligen huru den med Folkungaättens uppstigande på thronen så småningom förlorade sin betydelse, hvartill på ett afgörande sätt bidrog den ödeläggelse, som 1318 drabbade slottet vid Näs. Återstår således att hopsamla och, så vidt omständigheterna tillåta, till ett helt sammanföra de uppgifter, som ännu stå att hemta rörande de öden Visingsö under den sednare medeltiden undergått.

Sedan Birger 1318 blifvit störtad, uppsattes hans unge brorson Magnus II på thronen, till en början under förmynderskap af Mats Kettilmundson. Så länge denne hade inflytelsen på ärendenas ledning gick allt väl, och äfven i början af konungens egen regering vidtogos en del nyttiga åtgärder. Bland annat utkom den 17 Juli 1345 en stadga om frälsemäns utrustning, årlig vapensyn m. m. i hvilken påbjudes: — — »att hvilken frälst will hawa sit gods, han se sik Riddare æller Swen, ængen undantakin, at han scal hawa swa goþan hæst, at han se wæl wærþer fyurutighi marker, bætre oc ey værre, oc þær til ørsasaðul, vppgyoran hyælm, oc full wapn, baþæ at likamæ oc benom, ængo vndantakno, þy þær en goþær man ma sik med

¹) Vid ofvanstående utredning har hr antiqvitets-intendenten P. A. Säve behagat enskildt lemna väsentlig hjälp och ledning. —

wæria. Vapnasyn skal holles hwar attundæ dagh efter Sanctæ Pæters dagh: I Linkøpungi af — — — Wist, Grænnum och Wisingsö.” — — (Sv. Dipl. 3972).

Några år förut, eller den 17 Okt. 1332 bortbytte Magnus sina gods på ön med åkrar, ångar, skogar och fisken till biskop Carl (Bååt) i Linköping mot egendomen Skällvik. Konungen hade troligen ärfvt dessa gods, och då härtill kommer att hertigarne Eriks och Waldemars efterlevande gemåler, hertiginnorna Ingeborg den 1 Aug. 1318 återställa till Linköpings domkyrka gården Lena, men deremot återtaga gods på Visingsö och i Grenna — finner man att den regerande ätten på nämnda ö innehaft ej obetydlig fast egendom. Tyvärr måste man beklaga att i intet af dessa bref gårdarnes namn äro angifna.

Till följd af flera samverkande omständigheter blef missnöjet med k. Magnus slutligen så starkt, att han nödgades till sonen Erik afstå en stor del af riket med full kunglig makt och myndighet. Enligt detta fördrag, som ingick i Gråbrödraklostret i Jönköping den 28 April 1357, kom äfven Visingsö att lyda under Erik, efter hvars död det återföll till k. Magnus.

Visingsö räknades till »Jönköpunghs föghati» tills efter 1367, då det blef en del af Rumlaborgs län. Direkta bevis för detta påstående saknas visserligen ända till slutet af 1700-talet, men då man jemnför handlingarna om länets bortförpantning af år 1385 (Lagerbriugs S. R. H. III. 664, 667,) med råfstetingsdomarne af 1399 (Riks-Arch. Perg. bref n:o 3019 och »Bidrag till Skand, Hist. af C. G. Styffe II: n:r 31, 32), tyckes saken vara fullkomligt klar. Att ön någongång särskildt uppräknas vid sidan af Wist m. m. beror utan tvifvel blott på dess af naturen afskilda läge, och är analogt med det förhållandet, att Hven och Lister, som fordom också var kringflutet, uti handlingarne om Skånes, Hallands och Blekinges afträdande till Sverge 1332 och 1343 särskildt nämnas vid sidan af den förstnämnda provinsen. Från år 1497 finnes först så vidt känt är en bestämd uppgift att Visingsö hörde till Rumlaborg (Skand. Handlingar XVIII: 190); uti biskop Brasks copiebok, hvars uppgifter i detta hänseende afse tiden före 1520 står ön under detta län med en ränta af 7 tunnor korn, 8 1/2 pund fläsk, 8 pund fisk, utom fodringen (»hästeloppet»).

Den mäktige Bo Jonsson Grip innehade sedan före 1384

bland annat äfven Rumlaborgs län med Wista härad och således inbegripet Visingsö, men bortförpantade det till Hans von Bosepol mot ett lån af 1000 lödiga mark; brevet är dat. »Arosiæ an. D:ni MCCCLXXXV dominica proxima post diem nat. Mariæ virginis» (1385.) Länet indrogs till kronan 1388. Sedan Albrecht blifvit afsatt och drottning Margareta på sitt hufvud förenat de trenne skandinaviska rikenas kronor, ingick hon i Nyköping 1396 en förening med Riksens Råd i Sverige, hvarigenom hon för sin lifstid skulle, med all kunglig rätt, erhålla såsom morgongåfva: Östergötland samt Jönköpings och Rumlaborgs län, hvadan Visingsö kom under hennes enskilda styrelse. Det var hon, som då adeln i riket på de sednare, laglösa tiderna, tillskansat sig en mängd hemman under frälsefrihet, beslöt och utförde en reduction, hvarigenom de skattegårdar, hvilka sedan 1363, då Albrecht kom in i riket, fallit i frälseståndets händer, skulle återgå till sin rätta karakter samt återställas till sina forna egare eller deras arvingar. Med Rumlaborgs län företogs räfsten i Sept. 1399 af r.-rådet Sten Bengtsson (Bjelke) och Peter Thomasson, underlagman i Östergötland. De utfärdade då ett dombref, dat. Jönköping den 4 sept. d. å., uti hvilket en mängd hemman i Habo och Fiskebäcks socknar, på fogdens öfver Rumlaborgs län, Esbjörn Christiernssons (Diekn) käromål, återställes till skatte. Bland dem som fränkändes frälsehemman voro: »Iærunder Thordansson i Wisingxö i (c: 1) gardh i Guldscogh (Habo), Item Lasse a Næsy a Wisingxö ok hans skiptislag, twedelana i enom gardh i Fiskebæk» ¹⁾).

Samma år öfvergick äfven räfstens Visingsö, då ofvannämnde riddare och underlagman, för lagmansdom sittande i Småland å riddaren Yvar Niclissons vägnar, döma, vid räfsteting med allmogen på ön å drottning Margaretas vägnar, och i närvaro af flera riks-råd, att den jord på nämnda ö, som Pætar Get fått med sin hustru, Arinmodh Thyrkildotter, och hvarå fogden på Rumlaborg Esbjörn Diekn kätat, med påstående, att hon till förfång för kronan kommit i Pætar Gets händer i frälse, skall under frälserätt fortfarande tillhöra nämnde Pætar, emedan det blifvit styrkt att han af ålder varit frälseman (»frelsis man af alder»). I nämnden sutto: Joon i Næs, Joon Man, Joon i Græmstadha,

¹⁾ Bidrag till Skand. Hist. af C. G. Styffe. del. 2.

Pætar i Rökinge, Thorsten Smidher, Heguidher i Hosaby, Lasse i Thorp, Arwid i Rökinge, Elfwor i Thorp, Beincter Kandzle, Pætar Vluarsson, och Sicwater i Hosaby. (Visingsö »Löghordaghen næst epter vara fru dagh nativit.», eller den 13 Sept.)¹⁾

Under en följande lång tid träffa vi inga underrättelser om ön. Säkerligen var den, såsom tillhörande Rumlaborgs län, inbegripen i detta, hvilket den 18 Febr. 1467 jemte Jönköping gafs af Erik Axelsson till Erik Karlsson på vanliga vilkor, d. v. s. »på trogen tjenst» — åtminstone finnes ön mellan 1485 och 1497 icke upptagen bland de s. k. »Fateburslänen», eller dem som voro anslagna till konungens uppehälle och i hvilka han tillsatte fogdar. Näste innehafvare är r.-rådet Erik Eriksson (Gyllenstierna) till Fogelvik, som, jemte mycket annat, var förlänt med Vista härad från 1495 till sin död 1502. Visingsö är då upptagen med en ränta af 51 $\frac{1}{2}$ mark²⁾.

Sedan Gustaf Wasa intagit Jönköping gafs ön den 22 Okt. 1523 till Germund Svensson Somme (Gust. 1:s Reg. 1: 171), samt derefter 1525 tillika med staden och dess ängar, åt borgmästaren Nils Arfvidsson mot en årlig afgift af 100 mark Danska.³⁾ Säkerligen miste han snart förläningen, ty i 1530 års Räntekammarbok står Visingsö upptagen bland de delar af landet, som förvaltades af fogdar; ej heller tillhörde den längre Rumlaborgs län, utan står alldeles särskildt i räkenskaperna. Vid denna tiden funnos på ön 10 kronobönder, 4 kronotorpare, 7 skattebönder, 11 kyrkolandbor, 14 klosterlandbor (Alvastra), 16 biskopslandbor och 3 frälsebönder.

Näste innehafvare är r.-rådet Sten Eriksson Leijonhufvud, som den 30 Mars 1549 förläntes med Jönköping och flera häradar samt Visingsö, med alla årliga räntor och rättigheter, hvarjemte han uppmanades att på denna ö låta »bygga en skön sätesgård och therhoos en afvelsgårdh, ther K. Maj:t och des Lijfzartherrar kunde vara uti, när the tijt kommandes varda.⁴⁾ Förläningen återtog ej förr än 1562, hvilket år för Visingsö ännu en gång börjar en tid af storhet och glans: det var under detta år nemligen som af ön bildades kärnan till Visingsborgs grefskap.

¹⁾ Sv. Riks-Arch. Perg. bref, Del. II, n:o 3019.

²⁾ Rääf, Saml. och Ant. om Ydre.

³⁾ 1 m. D. = 6 öre svenska = 50 öre.

⁴⁾ Palmsköldska saml. i Upsala bibl.

Hvad man känner om ställningar och förhållanden på Visingsö under denna tiden är ej mycket. Så länge Näs slott fanns kvar, voro en del af öns hemman troligen anslagne till dettas underhåll, så som man finner förhållandet vara vid öfriga af rikets fasta platser. De hemman återigen, som brukades af landbönder, hade sina skyldigheter i lag bestämda, så att då någon emottog en »attung» borde han i städjepenningar gifva 6 öre; laga afrad var 4 t. korn, $\frac{1}{2}$ ~~mark~~ penningar, $\frac{1}{2}$ ~~lb~~ vadmal, 1 dagsverke om våren och 1 vid bergningstiden¹⁾. Det andeliga frälset, som var befriadt från all skatt till kronan, äfvensom från andra skyldigheter, såsom gästning m. m., och deremot hade till innehafvare att öfverlemnna de tillfälliga inkomster, hvilka kronan förut uppburit t. ex. sakören, danaarf m. m., samt hvars enda skyldigheter bestodo i brobygnad, vägrödning o. d. — var under den senare medeltiden icke obetydligt på ön. Så hade *Alvastra kloster* redan 1240 af prinsessan Helena i testamente erhållit Torp och hennes öfriga ärfda hemman på Visingsö. Bland dem torde de 5 »attungar» i Ströja (*curiam de Strøyo*) befunnit sig, hvilka klostret 1279 bortbytte till Linköpings domkyrka (Sv. Dipl. n. 683), samt de 2 attungar i Husby (*Hosaby*) dem klostret ytterligare, inbegripne i samma byte, lemnade år 1294.²⁾ År 1310 testamenterade Asmund Lang till S:t Mariæ kyrka i Alvastra och munkarne, Guds tjenare derstädes, såsom en försoning för sinn synder, gården Husgårdet (*Hoffsgordhe*) med alla dess tillhörigheter, mot det att klostret årligen på apostlarne Petri och Pauli dag borde hålla en messa för hans själ. Sammaledes gaf 1326 Njutar i Torp de gudfruktige munkarne i samma kloster, hos hvilka han önskade begrafvas, hälften af alla sina egodelar i löst och fast i Torp, jemte en åker kallad Skötningså kern. Säkerligen hade *Linköpings domkyrka* tidigt hemman härstädes³⁾, och enligt föregående egde den en stor del af Husby och Ströja, hvartill hertiginnorna Ingeborg 1318 lade åtskilliga onämnda gårdar, såsom ersättning för det bistånd de af biskopen och kyrkan erhållit i

¹⁾ I 13:de seklet värderades en häst till 6 öre, en ox till 4 öre, en ko till 3 $\frac{1}{2}$, och en skäppa hafre till 4 penningar.

²⁾ Det var af dessa byar Husby och Strö eller Ströja som grefve Per Brahe d. ä. sedermera bildade Visingsborgs egendom.

³⁾ Jemf. Sv. Dipl. N:o 453; Biskop Henriks i L. stadfästelse i ett testamente, dat. »Wisighnsø anno Domini M^oCC^oL^oIX^o»,

striden för deras fångna gemåler. (Sv. Dipl. n:o 2158). Slutligen lemnar k. Birger 1332 i byte, som förut nämnt är, alla sina gods på ön, hvilka säkerligen ej voro få. (Erstad befann sig troligen bland dessa, emedan från detta ställe »manerium nostrum Ærestadha in Wijsingxø» biskoparne vid ifrågavarande tid utfärdade flera bref (se Sv. Dipl. 4223), och det var för såväl dessa som domkyrkans öfriga på ön varande gods *Olof Kari* var uppbördsmän, hvilken 1337 af biskopen erhöll qvitto på att han inbetalt hvad som återstod af föregående årets uppbörd.¹⁾ Sedermera bortarrenderar biskopen till herr Håkan Karlsson inkomsterne af uppgifna gårdar och socknar i stiftet, bland dessa äfven dem på Visingsö, för en tid af 3 år mot en årlig summa af 1400 mark penningar, med skyldighet att vid arrendetidens slut återlemna de inventarier, han vid gårdarne emottagit, såvida de ej förkommit genom olyckshändelser. Ännu sednare, den 28 Mars 1378, bemedlar och uppgör riddaren Sten Bengtsson ett kontrakt mellan biskop Nils i Linköping och den sedermera genom sitt deltagande i slaget vid Falköping beryktade tyske riddaren Gerhard Snakenborg, hvarigenom den sednare af biskopen arrenderar på 6 år gården Erstad (Eretzstada) på ön, på vilkor, att riddaren skulle, så länge han innehade gården, årligen den 29 Junii erlägga 20 marker penningar svenskt gängse mynt; att han ej af landbönderna skulle utkräfvä mer än 8 dagsverken jemte ingälden årligen; att bygnad och förbättring å gårdens hus skulle under tiden utan biskopens kostnad verkställas, samt att, om den sednare fick anledning till missnöje, kontraktet när som helst kunde upphävas. Riddar Sten går i borgen för Gerhard Snakenborg, som lofvar att framdeles lemna biskopen ett särskildt försäkringsbref; under tiden skall det närvarande af herr Sten utgifna och beseglade, ega laga kraft. (Apud monasterium Watstena Dominica Lætare.²⁾)

Af adeligt frälse fanns blott obetydligt. Till detta räknas det förut omnämnde Husgårdet, af hvilket en del, såsom vi sett, af Asmund Lang gafs till Alvastra; en annan del bortbyttes af Ulf Gudmarsson, riddare och lagman i Nerike till Bengt Jordansson och dennes arfvingar (20 Sept. 1340). Frälse voro äfven hem-

¹⁾ »Kasa qvettobreff aff biscop karle» (Sv. Dipl. N:o 3320).

²⁾ Sv. Riks-Arch. Perg. bref I: n:o 1328.

man i Rökinge, och 1326 testamenterar sålunda Gudvast Bosson 20 mark penningar till Nydala kloster, der han väljer sin graf, betydliga gåfvor i penningar och fastigheter till kyrkor och kloster; »äfvén skänker jag — fortsätter han — mina släktingar, de tre ynglingarne Anund, Ärvast och Johan min gård Eskilstorp i Skärstads socken tillika med mina jordlotter i byn Rökinge (Røkinge) på Visingsö, likväl så att verkställarne af mitt testamente böra sälja nämnde gårdar och jordlotter och fördela försäljningssumman mellan mina ofvannämnde släktingar.»¹⁾

Visingsö var redan mycket tidigt skoglös, och för att afhjelpa innebyggarnes behof af timmer och ved utfärdade konung Magnus Ladulås den 28 Sept. 1286 följande bref:

»Pro inhabitantibus Visingöo.

Alle the thetta breff varda siande Magnus med gudz nade Swia oc Götha konunger Ewerdeliga helsa i gudi. Viliom vj oc tillathom at Visingöös inbyggare skulo haffva fullan rätt i almenningx skogom i vestergylland. Hugga timber sig till husabyggning veda brond oc alzskonss ambud Loffliga vtthan alla sak Vndantaknom them träm som aallon eller nötter bära Teslikes mulabeet til theres fänad fförbiudande starkeliga oc strengeliga at naaghen dyrffues them her ower nogerledes platza eller bedröue Oc Geffuom them ther vppa thetta vort breff, beseglat med voro insigle; Giffuit Alznöo Aarom epter guds byrd M. CC. LXXX på thet siette 4 kalendas octobris». (Sv. Dipl. n:o 920). Med dessa skogar menades förmodligen dem som ligga vid Vetterns strand midt emot V:ö, eller nuv. allmanningen Hökensås.

Ytterligare finnes ett af Vestgöta-lagmannen Bengt utfärdadt bref af den 30 Nov. 1294 för åboerne på vestra sidan af ön om rätt till begagnande af förutnämnde skog.²⁾ Originalen har

¹⁾ Sv. Dipl. n:o 3208. Gudvast Bosson förde i vapnet 3 stjernor ställda i en rad från venster till höger på sned i en styckad sköld. Sigillet har till omskrift: »S. GUDHWAST I BOS».

²⁾ Omnibus Christi fidelibus presentibus Literas visituris et audituris *Benedictus* Legifer vesgotorum, Salutem in Domino Sempiternam. Tenore presentium constare volumus vniuersis, nos discretis omnibus abitantibus in Åby, Rynistadher, Haffgiardi, Lundby, Rökingski, Tunnderstadher, Hagaby, torp, Cumblaby, Thengustadhir, agurstadhir, gramstadhir, Säby de nemoribus nostris in Vartorp härad, Lok et Löph Lingra quam subertus iacentia et pascua pecorum, libere concessisse. In cuius rei

dock försvunnit och den afskrift som finnes i Lars Sparres copiebok. J. 7, är tydligen mycket felaktig, som man ser af ortnamnen. »Åby» skall troligen vara Asby, »Rynistadher» Rönäs, »Then-gustadhir» Tjengsten, och »Gramstadhir» Grönstad (Grönstad hette 1399, enl. Riks-Arch. Perg. bref n:o 3019, Grænistadha) — hvaremot det är svårare att förklara hvad som menas med »Agurstadhir». Möjligen är det ett hemman som nu ej mera finnes. Uttrycket »Lok et Löph» synes hafva varit brukligt i fråga om nyttjande rätt af skog och betesmark (jempf. ett orig. bref af 1345, Sv. Dipl. n:o 430); »Lok» är troligen misskrifning i stället för lök, och betydelsen är väl ört i allmänhet. Slutligen erkänner k. Gustaf I i en skrifvelse, dat. Visingsö onsdagen före S:t Laurentii dag 1527 (hvilket bref fanns i kyrkans archiv men utlånades före 1722 och sedan aldrig erhållits åter), att öboerne af ålder hafva för eget behof brukat några lotter på skogarne öster om ön, förbjuder Uppgrennaboerne att der rödja: »Desslikes hafva vi af synnerlig gunst och nåde undt och tillstått att de (öboerne) måge hugga och fälla ved, timmer och annat sådant i hvad skog dem helst synes både på östra och vestra sidorne (om Vettern), utan all fara och hinder». Detta bekräftades sedermera af Erik XIV och grefve Per Brahe d. y.

Man känner icke när eller af hvem christna läran först på ön predikades. Troligtvis var det af någon missionär från Småland eller Östergötland. Att det skett ganska tidigt är all anledning tro. Från början lydde ön liksom Vista härad under Linköpings stift, ehuru man redan i äldre tider finner att den någonsång med afseende på tionden hört till Vexiö. Så 1321 då biskop Bo i Vexiö, i ett bref af den 31 Mars (Sv. Dipl. n:o 2289), erkänner att han, liksom stundom hans företrädare, utan någon rättighet, blott genom biskop Karls i Linköpings gunst, fått uppbära biskopstionden. Gustaf I, som i allt minskade de andliges öfverdrifvet stora makt, fann L. biskopsdöme för omfattande och af söndrade derifrån Tveta, Vista m. fl. härader, samt bildade deraf ett eget stift, Jönköpings, med sin »ordinarius», hvilket fortfor till 1588, då det återgick till sina förra innehafvare, biskoparne i Linköping. Vista härad förenades likväl snart åter med Vexiö,

Testimonium Sigillum meum præsentibus est appensum. Datum Strö Anno Domini M. CC. XC. quarto in die beati Andreæ Apostoli. (Sv. Dipl. n:o 1122.)

så som det ännu är. Tiden då detta skedde är något oviss, men, enär biskopen i L. visiterade här den 19 Dec. 1600 samt biskopen i Vexjö den 22 Nov. 1611, synes att förflyttningen skett emellan dessa tvenne år, troligen vid biskop Benedicti i L. död 1606.

Visingsö, som numera utgör en enda socken, bestod under medeltiden och sent in i nyare tiden af tvenne, Kumlaby och Ströja, af hvilka den förra innefattade öns norra del och den sednare den södra. Man känner bestämdt att så varit fallet. I det ofta återopade testamentet af Asmund Lang af år 1310 skänker han kyrkoherdarne i Kumlaby och »Strø» en mark hvardera, samt lika mycket åt kaplanerna i dessa församlingar. Vidare gifver Njutar i Torp (den hel. Johannis dag 1326) till kyrkorna i Kumlaby och Strö 1 öre hvardera, hvilket testamente bevitnas, bland andra, af »Herr Sune (kyrkoherde) i Strøjo». Ännu 1569 heter det i Johan den III:s gåfvobref — — —» likaledes hafva Wij vndt och efterlåtit Vålberte Greffwe Per (Brahe d. ä.) och hans efterkommande at niuta och beholle then tijonde spannemåle, som åhrligen faller widh the sockner på Wissingsöo ligger — —», och i Palmsk. saml. säges: »Mitt uthi siöön Wättern ligger Wisingsö, på hwilcken äro tvenne kyrckiesocknar». Troligen förenades båda till en då den nya kyrkan, som uppfördes der Ströja stått, under grefve Per Brahe d. y., på 1630-talet blifvit färdig.
